

Obrazovni profil zaposlenih u službi za tretman u zatvorima u Srbiji

Vera P. Petrović^{a*}, Antonija M. Raspopović^{b**}

^a Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Beograd, Srbija

^b Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju: student doktorskih akademskih studija, Beograd, Srbija

Uvod: Tretman osuđenih lica na izvršenju zatvorske kazne uključuje niz aktivnosti koje se realizuju u cilju njihove resocijalizacije i reintegracije u društvenu zajednicu. Da bi tretman bio efektivan, pored mnogobrojnih preduslova koji moraju biti ispunjeni, a koji se tiču uslova zatvorskog života, važno je da ga realizuju službenici koji imaju adekvatna znanja i veštine za rad sa osuđenim licima. *Cilj:* Cilj istraživanja je utvrđivanje karakteristika službenika tretmana koje se odnose na njihovo formalno obrazovanje, te ukazivanje na neophodnost adekvatnog odabira stručnog kadra koji će raditi u penalnim institucijama. *Metode:* Uzorak su činila 43 službenika tretmana iz kazneno-popravnih zavoda u Sremskoj Mitrovici (39.5%), Požarevcu (34.9%) i Nišu (25.6%). U uzorku je bilo 27 žena (62.8%) i 16 muškaraca (37.2%). *Rezultati:* Nalazi istraživanja ukazuju da zaposleni značajno češće poseduju formalno obrazovanje za obavljanje poslova službenika tretmana (83.7%), te da su u strukturi zaposlenih dominantni defektolozi – specijalni pedagozi (37.2%). Značajne razlike u formalnom obrazovanju nisu detektovane u odnosu na činjenicu da li su službenici tretmana angažovani u Odseku za ispitivanje ličnosti ili Odseku za realizaciju tretmana, kao ni prema zatvoru u kom rade. Vredan pažnje je i nalaz da su jedino psiholozi zastupljeni u sva tri zatvora. *Zaključak:* Iako je struktura

Korespondencija: Vera Petrović, verapetrovic@fasper.bg.ac.rs

* <https://orcid.org/0000-0002-6652-5198>

** <https://orcid.org/0000-0002-7416-605X>

Napomena:

¹ Sredstva za realizaciju istraživanja obezbeđena su od Ministarstva nauke, tehnološkog razvoja i inovacija i precizirana Ugovorom o prenosu sredstava za finansiranje naučnoistraživačkog rada zaposlenih u nastavi na akreditovanim visokoškolskim ustanovama u 2025. godini (Evidencioni broj ugovora 451-03-137/2025-03/200096).

² U radu je korišćen poduzorak koji je formiran za potrebe izrade doktorske disertacije: Petrović, V. (2024). *Procena rizika recidivizma osuđenih u zatvorskom sistemu – validnost i relijabilnost instrumenta procene u Republici Srbiji*. Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.

zaposlenih u odnosu na formalno obrazovanje povoljna, važno je uložiti dodatne napore kako bi u zatvorima u Srbiji postojala raznovrsna struktura službenika tretmana. Na taj način bi svako od njih iz domena svoje ekspertize, a u skladu sa potrebama osuđenih lica, mogao da doprinese ispunjenju svrhe izvršenja kazne zatvora.

Ključne reči: zatvor, osuđena lica, služba za tretman, službenici tretmana

Uvod

Svrha izvršenja kazne zatvora u našoj državi je da osuđena lica, primenom odgovarajućih programa postupanja, usvoje društveno prihvatljive vrednosti u cilju lakšeg uključivanja u uslove života nakon izvršene kazne zatvora, kako nakon otpusta ne bi vršila krivična dela (Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, 2019, član 43). Kako bi se postigli efekti korektivnog tretmana, sve aktivnosti koje se sprovode sa osuđenim licima moraju biti prilagođene njihovim rizicima, kapacitetima i potrebama. Dodatno, u literaturi se posebna pažnja posvećuje i uslovima u zatvoru, te Radetić Lovrić i saradnici (2017) ističu da uslovi boravka u zatvoru moraju biti takvi da omogućavaju sprovođenje tretmanskih aktivnosti.

Kada govorimo o uslovima u zatvorima, obimna istraživačka literatura bavi se pitanjem deprivacije osuđenih lica, prenaseljenim zatvorskim kapacitetima, nedovoljnom zastupljenošću efektivnih opštih i specijalizovanih penalnih tretmana, uslovima u kojima kaznu zatvora izvršavaju specifične kategorije osuđenih lica (npr. stari, invalidi, osuđena lica sa problemima mentalnog zdravlja), faktorima koji doprinose pokušaju i izvršenju suicida i mnogim drugim pitanjima koja su od značaja za osuđena lica dok se nalaze u zatvoru.

S druge strane, mali je broj studija koje se fokusiraju na zatvorsko osoblje, koje ima značajnu ulogu u ispunjenju svrhe izvršenja kazne zatvora. Istraživanja u kontekstu zaposlenih u zatvorima uglavnom su fokusirana na sindrom sagorevanja i stres na poslu (Campos et al., 2023; Caravaca Sánchez et al., 2018; Cuculić, 2006; Griffin et al., 2012; Smith et al., 2019). Napori da se detektuju rasprostranjenost i faktori rizika koji doprinose sindromu sagorevanja i stresa su očekivani. Zaposleni u zatvorima obavljaju odgovoran i zahtevan posao, koji uključuje rad sa najrazličitijim kategorijama osuđenih lica, koja neretko dolaze iz marginalizovanih sredina i kod kojih postoji niz potreba u odnosu na koje je neophodno tretmanski delovati (Coyle & Fair, 2018).

U zatvorskom sistemu naše zemlje funkcioniše pet službi (služba za tretman, služba za obezbeđenje, služba za obuku i upošljavanje, služba za zdravstvenu zaštitu i služba za opšte poslove) (Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, 2019, član 19). Svaka od navedenih službi ima značajnu ulogu u funkcionisanju zatvorskog sistema, te Macanović i Nadarević (2014) navode da efektivnost tretmana zavisi od saradnje svih službi u zatvoru. Ne umanjujući

značaj bilo koje službe, mišljenja smo da služba za tretman ima posebno mesto u procesu resocijalizacije i reintegracije osuđenih lica u društvenu zajednicu. U skladu sa navedenim, Jukić i Sabljlo (2017) ističu da od službenika tretmana direktno zavise mogućnosti resocijalizacije osuđenih lica.

Koliki je obim poslova i značaj službenika tretmana vidljivo je i iz pravnih propisa koji uređuju njihov rad. Tako je, shodno Zakonu o izvršenju krivičnih sankcija (2019), služba za tretman zadužena za procenu potreba, kapaciteta i stepena rizika osuđenih lica. Ova služba takođe je nadležna i za utvrđivanje i sprovođenje programa postupanja, te za primenu svih metoda i postupaka koji su značajni sa aspekta ostvarivanja individualne prevencije, ali i za usklađivanje rada ostalih službi koje funkcionišu u okviru zatvora (član 20). Dodatno, Pravilnik o tretmanu, programu postupanja, razvrstavanju i naknadnom razvrstavanju osuđenih (2015) precizira niz aktivnosti koje služba za tretman sprovodi sa osuđenim licem od prijema do otpusta.

Da bi službenici tretmana mogli adekvatno da obavljaju svoj posao, neophodno je da budu ispunjeni određeni preduslovi koji se tiču njihovih kompetencija za rad. Veći broj autora navodi da je formalno obrazovanje službenika tretmana ključni kriterijum za adekvatno obavljanje posla. S tim u vezi Knežić (2017a) ističe da su obrazovanje i stručnost kadra, a koji se ogledaju u posedovanju penoloških, andragoških, kriminoloških i psiholoških znanja, ključni za efektivnost kaznene politike. Makarios i saradnici (Makarios et al., 2016) ističu značaj obrazovanja zatvorskih službenika za pomažuće profesije, što je apostrofirano i u Evropskim zatvorskim pravilima. U njima se ističe da pri odabiru zatvorskog osoblja treba voditi računa o njihovoj stručnosti, te da odabir i obuka osoblja treba da obezbede održavanje visokih standarda u radu sa osuđenim licima (Savet Evrope, 2006). Drugi autori (Garland & McCarty, 2006) takođe ističu značajnu ulogu službenika tretmana, navodeći da programi tretmana ne mogu imati zadovoljavajuću efektivnost ukoliko službenicima koji ih realizuju nedostaju lični kvaliteti i praktične veštine za njihovo sprovođenje. Slične stavove zastupa i Karović (2024), ističući da je za adekvatno sprovođenje tretmanskih aktivnosti važno da u službi za tretman radi kvalifikovano osoblje. Macanović i Dukić (2018) navode širok spektar znanja koja službenici tretmana moraju imati, a što je vezano za njihovo područje rada. Neka od njih su: razumevanje uzorka vršenja krivičnih dela, znanja iz socijalne patologije, razumevanje i poznavanje osnovnih pojmova i koncepata penalnog tretmana i slično. Dodatno se navodi (Beijersbergen et al., 2015) da službenici koji imaju pozitivan stav prema osuđenim licima i rehabilitaciji, imaju humaniji pristup i bolje odnose sa osuđenim licima. Mišljenja smo da takav stav prema osuđenim licima i rehabilitaciji, koji je značajan za efektivnost zatvorskih korektivnih intervencija, u izvesnoj meri proizlazi i iz obrazovanja službenika tretmana za pomažuće profesije.

Službenici tretmana moraju da poseduju i određene lične kvalitete koji ih kvalifikuju za obavljanje posla. U Evropskim zatvorskim pravilima navodi se da pri izboru osoblja poseban akcenat, pored stručnosti, treba staviti na njihov integritet, humanost i lične sklonosti za kompleksne zadatke koje treba da obavljaju (Savet Evrope, 2006). Istraživanja koja su realizovana u Osijeku pokazala su da osuđena lica očekuju da službenici tretmana, pored stručnosti, imaju i sledeće karakteristike: komunikativnost, otvorenost, visok prag tolerancije na frustracije, fleksibilnost, kao i saosećanje i empatiju (Kranjčević, 2013 prema Jukić i Sabljo, 2017; Sabljo, 2016 prema Jukić i Sabljo, 2017). Knežić (2017b) takođe ističe da službenici tretmana moraju biti fleksibilni i empatični, sposobni da se prilagođavaju i da reaguju u kriznim situacijama i da treba da imaju pozitivne stavove o resocijalizaciji osuđenih lica. Navedenoj listi ličnih kvaliteta Macanović i Nadarević (2014) dodaju i pouzdanost, doslednost, emocionalnu stabilnost, etičnost i optimizam.

Iz prethodnog izlaganja uvideli smo da službenici tretmana obavljaju zahtevan i odgovoran posao za koji su neophodni stručna osposobljenost i određeni lični kvaliteti. Imajući u vidu da efektivnost tretmanskih aktivnosti ima mnogobrojne benefite za konkretno osuđeno lice, celokupan zatvorski sistem i širu društvenu zajednicu, kao i da se odvija u okruženju visokog bezbednosnog rizika, bilo bi očekivano da je posao službenika tretmana visoko cenjen i vrednovan u društvu. Značaj vrednovanja posla zatvorskog osoblja prepoznat je u Evropskim zatvorskim pravilima (Savet Evrope, 2006), gde se navodi da oni treba da imaju društveno priznat status, sa beneficijama i platama koje treba da privuku odgovarajuće kadrove za obavljanje posla. Dodatno se ističe da osoblje treba kontinuirano, u skladu sa prirodom posla, da pohađa kurseve stručnog usavršavanja. Da je u praksi realnost nešto drugačija ukazuju podaci iz izveštaja Inicijative mladih za ljudska prava (2016), prema kojima službenici tretmana u većini okružnih zatvora u Srbiji kao jedan od najvećih problema navode nepostojanje dodatnih obuka za obavljanje posla. Da je nedostatak usavršavanja nakon formalnog obrazovanja prisutan zapaža i Knežić (2017a, str. 31) te navodi da se „osoblje oslanja na znanja stečena školovanjem i iskustvo stečeno radom sa osuđenima”. Na ovaj nedostatak ukazuju i podaci istraživanja (Petrović, 2024) prema kome je detektovano da 74.4% ispitanika tokom rada u zatvoru nije završilo formalnu obuku za primenu instrumenata procene rizika od recidivizma osuđenih lica. Situacija nije mnogo bolja ni u drugim zemljama, te Ruso i saradnici (Russo et al., 2020) ističu da stručnim radnicima često nedostaju kompetencije za rad. Dodatno, Jukić i Sabljo (2017) navode da potencijal zatvorskog tretmana u Hrvatskoj nije ispunjen u celini, kao i da je neophodno da se obezbedi veće ulaganje u edukovanje i zapošljavanje andragošskog kadra. Ne smemo zanemariti i činjenicu da je broj službenika tretmana u zatvorima neretko nedovoljan u odnosu na broj osuđenih lica (Čopić i sar., 2024; Jovanić i Petrović, 2018;

Kovačević i Vujović, 2015), što paralelno sa nedostatkom adekvatnog formalnog obrazovanja i nedovoljnim brojem obuka otežava uslove rada. Jovanić i Petrović (2018) navode da se u tim situacijama rad sa osuđenim licima često svodi samo na administrativne poslove. U istraživanju koje je realizovano u Kazneno-popravnom zavodu Sremska Mitrovica (Vujičić, 2023) utvrđeno je da su zaposleni mišljenja da administrativne obaveze umanjuju kvalitet rada sa osuđenim licima. Karakteristike zatvora, visok nivo stresa na poslu i bezbednosni rizici (Armstrong & Griffin, 2004), kao i visoke stope recidivizma osuđenih lica (Jovanić i Petrović, 2018), takode su važne karakteristike posla u zatvoru. Stoga se opravdano ističe da su zatvori visokorizična radna okruženja (Testoni et al., 2021). Ne treba zanemariti i činjenicu da plate službenika tretmana nisu u skladu sa zahtevima posla koji obavljaju (Coyle & Fair, 2018; Macanović i Dukić, 2018). Nedovoljno vrednovanje posla sa finansijskog aspekta može ih dovesti u etičku dilemu da se uključe u različite koruptivne aktivnosti (Coyle & Fair, 2018). Na kraju, javnost je u ograničenom obimu upoznata šta sve obuhvata posao službenika tretmana, te zbog visoke stope recidivizma neretko i izražava sumnju u njihov rad (Macanović i Dukić, 2018). Zbog svega toga trenutno postoji deficit odgovarajućeg kadra u zatvorima, te autori (Coyle & Fair, 2018, p. 18) navode da su „jedini ljudi koji će tamo raditi oni koji ne mogu da pronađu drugi posao”. Jedna od retkih prednosti posla službenika tretmana jeste da se njima, shodno članu 4 Pravilnika o utvrđivanju radnih mesta, odnosno poslova u Upravi za izvršenje krivičnih sankcija, staž osiguranja računa sa uvećanim trajanjem (2024) – svakih 12 meseci efektivnog rada računa se kao 16 meseci straža osiguranja. Stoga Milićević i saradnici (2024) ističu da službenici tretmana treba da imaju bolju poziciju u društvu i da je neophodno bolje materijalno i društveno vrednovanje posla koji obavljaju.

Cilj

Cilj ovog istraživanja je utvrđivanje karakteristika službenika tretmana u tri kazneno-popravna zavoda (KPZ) u Srbiji, a koje se odnose na njihovo formalno obrazovanje. Zamisao je i da ukažemo na neophodnost adekvatnog odabira stručnog kadra koji će raditi u penalnim institucijama. Istraživačka literatura koja se bavi penološkim temama, kako u Srbiji, tako i u svetu, prevashodno je usmerena na karakteristike, potrebe i probleme osuđenih lica. S druge strane, znatno manje pažnje posvećeno je službenicima tretmana. Zatvorski tretman je kompleksan proces koji traje od dolaska osuđenih lica na izvršenje kazne do otpusta, iz čije efektivnosti proizlaze mnogobrojni benefiti za društvo u celini. Stoga je neophodno da službenici tretmana poseduju adekvatna znanja i veštine koje ih kvalifikuju za korektivno-rehabilitaciono delovanje. Mišljenja smo da bi mapiranje informacija o formalnom obrazovanju

službenika tretmana bilo značajno za unapređenje prakse selekcije tretmanskog osoblja.

Metode

Uzorak

Uzorak su činila 43 službenika tretmana iz KPZ Sremska Mitrovica (39.5%), KPZ Požarevac (34.9%) i KPZ Niš (25.6%). Službenici tretmana imali su od 24 do 53 godine ($AS = 38.58$, $SD = 7.14$). Vezano za polnu strukturu, u uzorku je zastupljeno više žena (62.8%). Dužina radnog staža kretala se od jedne do 26 godina ($AS = 8.47$, $SD = 6.33$). U ispitivanom uzorku bilo je 13 (30.2%) službenika tretmana koji su angažovani na poslovima ispitivanja ličnosti u prijemnom odeljenju, dok je 30 (69.8%) službenika bilo zaduženo za realizaciju tretmanskih aktivnosti.

Instrumenti

Podaci su prikupljeni uz pomoć instrumenta koji je dizajniran za potrebe izrade doktorske disertacije, te su zaposleni unosili podatke koji se odnose na njihove sociodemografske i profesionalne karakteristike. Konkretno, zaposleni su dali odgovore na sledeća pitanja: pol, formalno obrazovanje, godine starosti, dužina radnog staža i zatvoru, te da li su u trenutku realizovanja istraživanja bili angažovani na poslovima ispitivanja ličnosti ili realizacije tretmana.

Procedure

Za realizaciju istraživanja dobijena je saglasnost Etičke komisije Univerziteta u Beogradu – Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju (br. 296/1 od 13. 12. 2021. godine). Istraživanje je realizovano od juna 2022. do marta 2023. godine, nakon dobijanja saglasnosti Ministarstva pravde Republike Srbije – Uprave za izvršenje krivičnih sankcija. U sva tri zatvora najpre je načelnicima službe za tretman prezentovan plan istraživanja, nakon čega su dobili pismene i usmene instrukcije za realizovanje i učestvovanje u istraživanju. Svi zaposleni dobrovoljno su učestvovali u istraživanju i dobijena je njihova informisana saglasnost.

Obrada podataka

Podaci su obrađeni korišćenjem SPSS (ver. 26 for Windows) statističkog paketa. Urađena je deskriptivna analiza varijabli. Ispitivanje razlika u formalnom obrazovanju zaposlenih izvršeno je primenom hi-kvadrat testa. Zbog male veličine uzorka ispitivanje statističke značajnosti vršeno je samo u odnosu na činjenicu da li zaposleni poseduju formalno obrazovanje za obavljanje poslova službenika tretmana, ali je u cilju sticanja potpunije slike o formalnom obrazovanju zaposlenih prikazana i deskriptivna analiza po pojedinačnim kategorijama formalnog obrazovanja.

Rezultati

U Tabeli 1 prikazani su nalazi istraživanja o formalnom obrazovanju službenika tretmana. Kako se u uzorku nalaze po jedan profesor srpskog jezika i književnosti, istorije i geografije, za potrebe istraživanja svrstali smo ih u kategoriju profesora. Dobijeni nalazi sugerišu da veći broj ispitanika poseduje formalno obrazovanje za obavljanje poslova službenika tretmana, te je razlika u frekvencijama kategorija statistički značajna ($\chi^2 = 19.56$, $df = 1$, $p = .000$).

Tabela 1

Formalno obrazovanje službenika tretmana

Formalno obrazovanje	f	%
Ima formalno obrazovanje za obavljanje poslova službenika tretmana	36	83.7
Defektolog – specijalni pedagog	16	37.2
Psiholog	9	20.9
Sociolog	5	11.6
Pedagog	4	9.3
Socijalni radnik	2	4.7
Nema formalno obrazovanje za obavljanje poslova službenika tretmana	7	16.3
Učitelj	3	7.0
Profesor	3	7.0
Vaspitač	1	2.3
Ukupno	43	100.0

Na osnovu prikazanih rezultata zapažamo raznovrsnu strukturu zaposlenih. Najbrojniji su defektolozi – specijalni pedagozi, dok oko petine ispitivanog uzorka čine psiholozi. Interesantno je napomenuti da 16.3% ispitanika ne poseduje formalno obrazovanje za obavljanje poslova službenika tretmana, te se među zaposlenima u službi za tretman nalaze profesori, vaspitači i učitelji.

U Tabeli 2 prikazani su nalazi istraživanja o formalnom obrazovanju zaposlenih u odnosu na činjenicu da li su u okviru službe za tretman angažovani na poslovima ispitivanja ličnosti u prijemnom odeljenju ili na realizaciji tretmanskih aktivnosti u vaspitnim grupama.

Tabela 2

Formalno obrazovanje službenika tretmana – ispitivanje ličnosti i tretmanske aktivnosti

Formalno obrazovanje	Odsek za ispitivanje ličnosti		Odsek za realizaciju tretmana	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Ima formalno obrazovanje za obavljanje poslova službenika tretmana	12	92.3	24	80.0
Defektolog – specijalni pedagog	4	30.8	12	40.0
Psiholog	6	46.2	3	10.0
Sociolog	2	15.4	3	10.0
Pedagog	0	0.0	4	13.3
Socijalni radnik	0	0.0	2	6.7
Nema formalno obrazovanje za obavljanje poslova službenika tretmana	1	7.7	6	20.0
Učitelj	0	0.0	3	10.0
Profesor	0	0.0	3	10.0
Vaspitač	1	7.7	0	0.0
Ukupno	13	100.0	30	100.0

Na osnovu prikazanih rezultata (Tabela 2) zapažamo da su u Odseku za ispitivanje ličnosti najzastupljeniji psiholozi, a nakon njih defektolozi – specijalni pedagozi. S druge strane, u odseku za realizaciju tretmana najbrojniji su defektolozi – specijalni pedagozi, nakon čega slede pedagozi. U obe ispitivane grupe zastupljeniji su zaposleni sa formalnim obrazovanjem za obavljanje poslova službenika tretmana. Iako je nešto viša učestalost zaposlenih koji nemaju formalno obrazovanje za obavljanje poslova službenika tretmana, u Odseku za realizaciju tretmana značajne razlike nisu detektovane ($\chi^2 = 1.01$, $df = 1$, $p = .315$).

U Tabeli 3 prikazani su nalazi koji ukazuju na strukturu ispitivanog uzorka po formalnom obrazovanju, i to u odnosu na zatvor u kome su službenici tretmana zaposleni. Iako je u KPZ Sremska Mitrovica najniža zastupljenost zaposlenih koji poseduju formalno obrazovanje za obavljanje poslova službenika tretmana, nakon čega slede KPZ Požarevac i KPZ Niš, značajne razlike nisu detektovane ($\chi^2 = 1.17$, $df = 2$, $p = .558$).

Tabela 3*Formalno obrazovanje službenika tretmana u odnosu na zatvor u kome rade*

Ustanova	Formalno obrazovanje	<i>f</i>	%
KPZ Sremska Mitrovica	Ima formalno obrazovanje za obavljanje poslova službenika tretmana	13	76.5
	Defektolog – specijalni pedagog	9	52.9
	Psiholog	3	17.6
	Pedagog	1	5.9
	Nema formalno obrazovanje za obavljanje poslova službenika tretmana	4	23.5
KPZ Požarevac	Profesor	3	17.6
	Učitelj	1	5.9
	Ima formalno obrazovanje za obavljanje poslova službenika tretmana	13	86.7
	Defektolog – specijalni pedagog	7	46.7
	Psiholog	3	20.0
KPZ Niš	Sociolog	1	6.7
	Socijalni radnik	2	13.3
	Nema formalno obrazovanje za obavljanje poslova službenika tretmana (Učitelj)	2	13.3
	Ima formalno obrazovanje za obavljanje poslova službenika tretmana	10	90.9
	Psiholog	3	27.3
KPZ Niš	Sociolog	4	36.4
	Pedagog	3	27.3
	Nema formalno obrazovanje za obavljanje poslova službenika tretmana (Vaspitač)	1	9.9

Na osnovu prikazanih rezultata (Tabela 3) uočavamo da su u KPZ Sremska Mitrovica i KPZ Požarevac najučestaliji defektolozi – specijalni pedagozi, nakon čega slede psiholozi. S druge strane, u KPZ Niš najučestaliji su sociolozi, a nakon toga psiholozi i pedagozi. Takođe, u KPZ Niš u ispitivanom uzorku nije se našao nijedan defektolog – specijalni pedagog, dok u poduzorku iz KPZ Sremska Mitrovica nema nijednog sociologa. Takođe, pedagozi nisu zastupljeni u poduzorku iz KPZ Požarevac, te je to jedini zatvor u kome su angažovani socijalni radnici. Od svih zaposlenih koji poseduju formalno obrazovanje za obavljanje poslova službenika tretmana, jedino su psiholozi zastupljeni u sva tri zatvora.

U Tabeli 4 prikazani su nalazi o formalnom obrazovanju zaposlenih u odnosu na poslove koje obavljaju u službi za tretman, i to odvojeno za sva tri zatvora. Ustanovljeno je da u KPZ Sremska Mitrovica ($\chi^2 = 2.18$, $df = 1$, $p = .140$), KPZ Požarevac ($\chi^2 = 0.84$, $df = 1$, $p = .360$) i KPZ Niš ($\chi^2 = 1.93$, $df = 1$, $p = .165$) nema značajne razlike u odnosu na formalno obrazovanje zaposlenih

u odnosu na to da li su angažovani u Odseku za ispitivanje ličnosti ili Odseku za realizaciju tretmana.

Tabela 4

Formalno obrazovanje službenika tretmana u odnosu na zatvor u kome rade – ispitivanje ličnosti i tretmanske aktivnosti

Ustanova	Formalno obrazovanje	Odsek za ispitivanje ličnosti		Odsek za realizaciju tretmana	
		<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
KPZ Sremska Mitrovica	Ima formalno obrazovanje za obavljanje poslova službenika tretmana	5	100.0	8	66.6
	Defektolog – specijalni pedagog	3	60.0	6	50.0
	Psiholog	2	40.0	1	8.3
	Pedagog	0	0.0	1	8.3
KPZ Požarevac	Nema formalno obrazovanje za obavljanje poslova službenika tretmana	0	0.0	4	33.4
	Profesor	0	0.0	3	25.0
	Učitelj	0	0.0	1	8.3
	Ima formalno obrazovanje za obavljanje poslova službenika tretmana	4	100.0	9	81.8
KPZ Niš	Defektolog – specijalni pedagog	1	25.0	6	54.5
	Psiholog	2	50.0	1	9.1
	Sociolog	1	25.0	0	0.0
	Socijalni radnik	0	0.0	2	18.2
KPZ Niš	Nema formalno obrazovanje za obavljanje poslova službenika tretmana (Učitelj)	0	0.0	2	18.2
	Ima formalno obrazovanje za obavljanje poslova službenika tretmana	3	75.0	7	100.0
	Psiholog	2	50.0	1	14.3
	Sociolog	1	25.0	3	42.9
KPZ Niš	Pedagog	0	0.0	3	42.9
	Nema formalno obrazovanje za obavljanje poslova službenika tretmana (Vaspitač)	1	25.0	0	0.0

Na osnovu nalaza istraživanja (Tabela 4) zapazamo da u poduzorku iz KPZ Sremska Mitrovica na poslovima ispitivanja ličnosti rade defektolozi – specijalni pedagozi i psiholozi. Kada je u pitanju KPZ Požarevac, na poslovima ispitivanja ličnosti rade dva psihologa i po jedan defektolog – specijalni pedagog, odnosno sociolog. U KPZ Niš na poslovima ispitivanja ličnosti, pored dva psihologa i jednog sociologa, radi i jedan vaspitač. Jedino u KPZ Niš na poslovima ispitivanja ličnosti radi jedan zaposleni koji nema formalno obrazovanje za obavljanje poslova službenika tretmana. Kada

je u pitanju Odsek za realizaciju tretmana, jedino u KPZ Niš svi službenici tretmana imaju formalno obrazovanje za obavljanje poslova službenika tretmana. S druge strane, u KPZ Sremska Mitrovica 66.6% ispitivanog uzorka iz Odseka za realizaciju tretmana ima formalno obrazovanje za obavljanje poslova službenika tretmana. U odnosu na KPZ Sremska Mitrovica, situacija je nešto povoljnija u KPZ Požarevac, te na poslovima realizacije tretmana, pored defektologa – specijalnih pedagoga, psihologa i socijalnih radnika, u ispitivanom uzorku postoje i dva učitelja.

Diskusija

Rezultati našeg istraživanja pokazuju da je struktura zaposlenih u službi za tretman u KPZ Sremska Mitrovica, KPZ Požarevac i KPZ Niš veoma raznovrsna. Ustanovljeno je da su najbrojniji defektolozi – specijalni pedagozi, koji čine nešto više od trećine ispitivanog uzorka, te da nakon njih slede psiholozi i sociolozi. Od svih zaposlenih koji poseduju formalno obrazovanje za obavljanje poslova službenika tretmana, u našem uzorku nije se našao nijedan andragog. Do sličnih nalaza došla je i autorka Knežić (2017a), koja ukazuje da je u strukturi zaposlenih u zatvorima u Srbiji najmanje andragoga. Posebno je ohrabrujući nalaz da zaposleni dominantno poseduju formalno obrazovanje za obavljanje poslova službenika tretmana, ali ne treba zanemariti da su 16.3% službenika učitelji, profesori i vaspitači. U skladu sa dobijenim nalazima, a uvažavajući činjenicu da je posao službenika tretmana odgovoran, zahtevan, stresan i značajan za celokupno društvo, te da su službenici tretmana glavni nosioci vaspitnih aktivnosti u zatvorima, možemo se saglasiti sa tvrdnjom koju iznosi Knežić (2017a, str. 26), a koja postavlja pitanje „da li su kadrovi u penalnim institucijama dorasli izazovima savremenog penalnog tretmana?” Ako uzmemo u obzir da Macanović i Nadarević (2014) ističu da je i za službenike obezbeđenja, koji su u svakodnevnom kontaktu sa osuđenim licima, a koji su prevashodno zaduženi za bezbednosne aspekte izvršenja kazne zatvora, neophodno da poseduju znanja iz oblasti kao što su psihologija i andragogija, nameće se zaključak da službenici tretmana bez izuzetka moraju posedovati znanja i veštine koji ih kvalifikuju za rad sa osuđenim licima. Ovo je posebno važno jer osuđena lica mogu imati najraznovrsnije probleme (npr. emocionalne, socijalne, psihološke), za čije su rešavanje neophodna stručna znanja i veštine.

Rezultati našeg istraživanja pokazuju da je struktura zaposlenih, sa aspekta posedovanja formalnog obrazovanja za obavljanje poslova službenika tretmana, povoljnija u Odseku za ispitivanje ličnosti u odnosu na Odsek za realizaciju tretmana. Od 13 ispitnika koji su angažovani u Odseku za ispitivanje ličnosti, angažovan je samo jedan koji ne poseduje formalno obrazovanje za obavljanje poslova službenika tretmana (vaspitač). S druge strane, u Odseku za realizaciju tretmana reč je o tri profesora i tri učitelja. Shodno Pravilniku o tretmanu, programu postupanja, razvrstavanju i naknadnom razvrstavanju

osuđenih (2015) u prijemnom odeljenju zatvora osuđeno lice upoznaje se sa psihološkog, pedagoškog, kriminološkog, socijalnog, zdravstvenog i bezbednosnog stanovišta. Kako ovo upoznavanje vrše službenici tretmana, a uvažavajući činjenicu da od procene rizika, kapaciteta i potreba osuđenih lica, u odnosu na koju se formira program postupanja, u velikoj meri zavise tretmansi efekti (Petrović, 2024), važno je da ovaj posao rade osobe koje poseduju znanja i formalno obrazovanje za obavljanje takvog posla i procene. U prilog navedenom ide i tvrdnja koju iznosi Karović (2024) da je u procesu ispitivanja ličnosti osuđenih lica ključno da se identifikuju svi faktori koji utiču na povećanje stope recidivizma, kako bi se u procesu tretmana radilo na njihovom redukovanju. Mišljenja smo da je ispitivanje ličnosti od izuzetne važnosti, jer ukoliko procena nije adekvatna, šanse da korektivni tretman da značajne rezultate znatno su snižene.

Rezultati našeg istraživanja sugerišu da je najviše različitih obrazovnih profila službenika tretmana detektovano u KPZ Sremska Mitrovica, te je ujedno reč o zatvoru u kome procentualno postoji najveći udeo zaposlenih koji ne poseduju formalno obrazovanje za obavljanje poslova službenika tretmana (23.5%). Ipak, i pored toga rezultati istraživanja (Simović, 2023) koje je realizovano u KPZ Sremska Mitrovica ukazuju da 81.2% ispitanika smatra službenike tretmana stručnim u svom poslu. Ista autorka navodi da tretman u KPZ Sremska Mitrovica osuđena lica pozitivno percipiraju.

U poduzorcima iz KPZ Sremska Mitrovica i KPZ Požarevac u Odseku za ispitivanje ličnosti isključivo su se našli stručni radnici koji poseduju formalno obrazovanje za obavljanje poslova službenika tretmana, dok u KPZ Niš pored dva psihologa i jednog sociologa ovaj posao obavlja i jedan vaspitač. Činjenica da su u našem uzorku jedino psiholozi zastupljeni u sva tri zatvora nije u saglasnosti sa stanovištem koje iznosi Karović (2024) da je potrebno da u ispitivanju ličnosti budu angažovani stručnjaci različitog profila. Situacija je slična i u Odseku za realizaciju tretmana, što potencijalno ukazuje na problem izostanka jasne podele poslova koja je u skladu sa stručnim profilom službenika tretmana (Knežić, 2017a). Stava smo da u svakom zatvoru treba da postoje različiti profili stručnjaka koji poseduju formalno obrazovanje za obavljanje poslova službenika tretmana, kako bi svaki od njih iz domena svoje ekspertize, a u odnosu na potrebe osuđenih lica, mogao izvršiti procenu i sprovesti tretmanske aktivnosti.

Iako značajno više zaposlenih u našem istraživanju poseduje formalno obrazovanje za obavljanje poslova službenika tretmana, smatramo da je neophodno redovno i kontinuirano sprovoditi dodatne obuke za sve zaposlene. Ne umanjujući značaj iskustva koje su zaposleni stekli u radu sa osuđenim licima, a imajući u vidu da društvene promene uslovljavaju i promene u strukturi kriminaliteta, faktorima rizika, tretmanskim pristupima, mišljenja smo da su periodične obuke zaposlenih neophodne. Zaposleni u službi za

tretman u zatvorima u Srbiji prolaze određene obuke (npr. obuke za sprovođenje specijalizovanih penalnih tretmana, motivaciono intervjuisanje i slično), ali nalazi pojedinih autora (Knežić, 2017a; Petrović, 2024) ukazuju da su one nedovoljno zastupljene.

Kada razmatramo nalaze dobijene ovim istraživanjem, treba uzeti u obzir i određena ograničenja. Na prvom mestu naglašavamo da je istraživanje realizovano u tri KPZ u Srbiji, te da u tom smislu uzorak možda nije reprezentativan. Takođe je važno naglasiti da je zbog promena u radnom statusu (npr. odlaska u penziju, napuštanja radnih mesta, premeštaja u drugi zatvor ili iz Odseka za ispitivanje ličnosti u Odsek za realizaciju tretmana, zapošljavanja novih stručnjaka) struktura zaposlenih podložna čestim promenama. Naredna istraživanja treba realizovati na većem uzorku službenika tretmana iz više zatvora u Srbiji. Važno je da se pored KPZ u uzorku nađu i zaposleni iz okružnih zatvora, koji su manjih kapaciteta za prijem osuđenih lica, što uslovljava i manji broj službenika tretmana. Dodatno, u ovom istraživanju fokus je bio samo na formalnom obrazovanju zaposlenih. Neophodno je u naredna istraživanja uključiti i druge varijable koje uključuju sociodemografske karakteristike, potrebe, probleme i izazove sa kojima se suočavaju službenici tretmana.

Kako se istraživanja u zatvorskom kontekstu u našoj zemlji prevashodno usmeravaju na osuđena lica, a zanemaruju se službenici tretmana koji imaju značajan uticaj u procesu resocijalizacije, ovo istraživanje, i pored navedenih ograničenja, daje određen doprinos i bazičan uvid o formalnom obrazovanju službenika tretmana. Ovakva istraživanja posebno su važna ako imamo u vidu činjenicu da Uprava za izvršenje krivičnih sankcija od 2013. godine ne objavljuje godišnje izveštaje, koji su predstavljali pokazatelj stanja u našim zatvorima. Nalazi istraživanja su ohrabrujući i pokazuju da većina ispitivanog uzorka ima formalno obrazovanje za obavljanje poslova službenika tretmana. Međutim, imajući u vidu da se u literaturi nedvosmisleno navodi da je neophodno „raditi na zapošljavanju dovoljnog broja stručnih kadrova u službi za tretman, koji su specijalizovani za rad sa osuđenim licima” (Milićević i sar., 2024, str. 2), od ključne je važnosti uložiti dodatne napore u cilju obezbeđivanja neophodne zastupljenosti svih profila stručnjaka u zatvorima, te ulagati više resursa u kontinuirane edukacije, ali i poboljšanje uslova rada.

Zaključak

Na osnovu rezultata ovog istraživanja ustanovljeno je da veći broj ispitanika poseduje formalno obrazovanje za obavljanje poslova službenika tretmana. Dodatno, nisu detektovane značajne razlike u pogledu formalnog obrazovanja službenika tretmana koji rade u različitim KPZ ili odsecima, ali je struktura ispitivanog uzorka nešto povoljnija u Odseku za ispitivanje ličnosti u odnosu na Odsek za realizaciju tretmana. U našoj državi potrebno je uložiti dodatne napore kako bi u zatvorima postojala raznovrsna struktura službenika

tretmana koji poseduju obrazovni okvir za obavljanje ovog posla. Na taj način bi svako od njih iz domena svoje ekspertize mogao da učini napore u cilju efikasnog obavljanja posla, te da doprinese u procesu resocijalizacije i reintegracije osuđenih lica u društvenu zajednicu.

Literatura

- Armstrong, G. S., & Griffin, M. L. (2004). Does the job matter? Comparing correlates of stress among treatment and correctional staff in prisons. *Journal of Criminal Justice*, 32(6), 577-592. <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2004.08.007>
- Beijersbergen, K. A., Dirkzwager, A. J., Molleman, T., van der Laan, P. H., & Nieuwbeerta, P. (2015). Procedural justice in prison: The importance of staff characteristics. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 59(4), 337-358. <https://doi.org/10.1177/0306624x13512767>
- Campos, R. G., Aparecida de Abreu, A., & Silva, S. L. (2023). Occupational Stress in Criminal Police: Study in a Prison Unit in Minas Gerais. *Revista de Administração da UFSM*, 15, 854-874. <https://doi.org/10.5902/1983465969143>
- Caravaca Sánchez, F., Carrión Tudela, J., & Pastor Seller, E. (2018). Burnout Syndrome and Work Satisfaction in Professionals of Social Work in Prisons of Spain. *Revista Espanola de Sanidad Penitenciaria*, 20(2), 40-46.
- Coyle, A., & Fair, H. (2018). *A human rights approach to prison management: Handbook for prison staff (Third Edition)*. Institute for Criminal Policy Research Birkbeck, University of London.
- Cuculić, A. (2006). Stres i burn-out sindrom kod djelatnika penalnih institucija. *Kriminologija & socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 14(2), 61-78.
- Ćopić, S., Stevanović, I., i Vujičić, N. (2024). Kvalitet života u zatvorima u Srbiji: Norma, praksa i mere unapređenja. Institut za kriminološka i sociološka istraživanja. <https://doi.org/10.47152/PrisonLIFE.D4.9>
- Garland, B. E., & McCarty, W. P. (2006). Explaining perceptions of administrative support among prison treatment staff: A spotlight on deputy wardens in charge of treatment. *Journal of Offender Rehabilitation*, 44(2-3), 81-115. https://doi.org/10.1300/J076v44n02_04
- Griffin, M. L., Hogan, N. L., & Lambert, E. G. (2012). Doing “people work” in the prison setting: An examination of the job characteristics model and correctional staff burnout. *Criminal Justice and Behavior*, 39(9), 1131-1147. <http://dx.doi.org/10.1177/0093854812442358>
- Inicijativa mladih za ljudska prava. (2016). *Prava lica lišenih slobode u zatvorskom sistemu Srbije*. <http://www.yihr.rs/wp-content/uploads/2016/06/Prava-lica-li%C5%A1lenih-slobode-SRB.pdf>
- Jovanić, G., i Petrović, V. (2018). Procena rizika recidivizma kod osuđenih na zatvorsku kaznu. *Bezbednost*, 60(2), 5-29. <https://doi.org/10.5937/bezbednost1802005J>
- Jukić, R., i Sabljo, M. (2017). Penološka andragogija – zatvorski tretman i mogućnosti resocijalizacije zatvorenika. *Andragoški glasnik*, 21(1-2), 27-36.
- Karović, S. (2024). Reintegracija bivših osuđenika ili put u recidivizam (kriminalni povrat). *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, 43(3), 25-37. <https://doi.org/10.47152/ziksi2024032>

- Knežić, B. (2017a). Andragoški kadrovi u kazneno-popravnim zavodima – između potreba i realnosti. *Andragoške studije*, 1, 25–43. <https://doi.org/10.5937/andstud1701025K>
- Knežić, B. (2017b). *Obrazovanje osuđenika: način da se bude slobodan*. Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- Kovačević, I., i Vujović, I. (2015). *Percepcija uslova i tretmana u zatvoru. Istraživanje među osuđenim licima, mart 2014. Istraživanje među zaposlenima, februar/mart 2015*. JUVENTAS.
- Macanović, N., i Dukić, G. (2018). *Kompetencije vaspitača u penalnim ustanovama*. Centar modernih znanja.
- Macanović, N., i Nadarević, D. (2014). *Penološka andragogija*. Evropski defendologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja.
- Makarios, M., Lovins, L., Latessa, E., & Smith, P. (2016). Staff quality and treatment effectiveness: An examination of the relationship between staff factors and the effectiveness of correctional programs. *Justice Quarterly*, 33(2), 348-367. <http://dx.doi.org/10.1080/07418825.2014.924546>
- Miličević, M., Ilijić, Lj., Pavičević, O., Čopić, S., Stevanović, I., Vujičić, N., Mededović, J., Drndarević, N., Batričević, A., i Stevanović, A. (2024). *Preporuke za unapređenje kvaliteta zatvorskog života u Srbiji: PrisonLIFE projekat*. Institut za kriminološka i sociološka istraživanja. <https://doi.org/10.47152/PrisonLIFE.Preporuke2024>
- Petrović, V. (2024). *Procena rizika recidivizma osuđenih u zatvorskom sistemu – validnost i relijabilnost instrumenta procene u Republici Srbiji*. [doktorska disertacija, Univerzitet u Beogradu]. NaRDus. <https://uvidok.rcub.bg.ac.rs/handle/123456789/5937>
- Pravilnik o utvrđivanju radnih mesta, odnosno poslova u Upravi za izvršenje krivičnih sankcija na kojima se staž osiguranja računa sa uvećanim trajanjem, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 16/2024 (2024).
- Pravilnik o tretmanu, programu postupanja, razvrstavanju i naknadnom razvrstavanju osuđenih, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 66/2015 (2015).
- Radetić Lovrić, S., Mirković, B., i Matijević, D. (2017). Stavovi osuđenika o uslovima života u zatvorskim ustanovama. *Kriminalističke teme*, 17(5), 252-268.
- Russo, J., Vermeer, M. J., Woods, D., & Jackson, B. A. (2020). *Risk and needs assessments in prisons: Identifying high-priority needs for using evidence-based practices*. RAND. https://www.rand.org/pubs/research_reports/RRA108-5.html
- Savet Evrope. (2006). *Evropska zatvorska pravila*. <https://www.hraction.org/wp-content/uploads/Evropska-zatvorska-pravila.pdf>
- Simović, M. (2023). Tretman osuđenih na kaznu zatvora: Teorijska i empirijska razmatranja. *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, 42(2–3), 109-132. <https://doi.org/10.47152/ziksi2023037>
- Smith, H. P., Power, J., Usher, A. M., Sitren, A. H., & Slade, K. (2019). Working with prisoners who self-harm: A qualitative study on stress, denial of weakness, and encouraging resilience in a sample of correctional staff. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 29(1), 7-17. <https://doi.org/10.1002/cbm.2103>
- Testoni, I., Nencioni, I., Arbien, M., Iacona, E., Marrella, F., Gorzegno, V., Selmi, C., Vianello, F., Nova, A., Zamperini, A., & Wieser, M. A. (2021). Mental health in prison: Integrating the perspectives of prison staff. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(21), 11254. <https://doi.org/10.3390/ijerph182111254>

Vujičić, N. (2023). *Izvršenje kazne zatvora i odustajanje od kriminalnog ponašanja* [doktorska disertacija, Univerzitet u Beogradu]. NaRDus. http://institutecsr.iksi.ac.rs/924/1/VujicicNikola%20_%20Disertacija%20_%20070923.pdf
 Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 35/2019 (2019).

Educational profile of employees in treatment services in prisons in Serbia

Vera P. Petrović^a, Antonija M. Raspopović^b

^a University in Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation, Belgrade, Serbia

^b University in Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation: student of
doctoral studies, Belgrade, Serbia

Introduction. The treatment of convicted persons serving a prison sentence includes a series of activities that are carried out with the aim of their resocialization and reintegration into the social community. In addition to the many prerequisites that must be met regarding the conditions of prison life, for the treatment to be effective, it must be implemented by officers who possess adequate knowledge and skills for working with convicted persons. *Objective.* The objective of the research was to determine the characteristics of treatment officers related to their formal education, and to indicate the necessity of adequately selecting professional personnel who will work in penal institutions. *Methods.* The sample consisted of 43 treatment officers from penitentiaries in Sremska Mitrovica (39.5%), Požarevac (34.9%), and Niš (25.6%). There were 27 women (62.8%) and 16 men (37.2%) in the sample. *Results.* Research findings indicate that employees significantly more often had formal education to perform the duties of treatment officers (83.7%), and that within the employee structure, special educators (37.2%) were dominant. Significant differences in formal education were not detected in relation to whether the treatment officers were engaged in the department for personality testing or the department for the implementation of treatment, or according to the prison where they worked. Worthy of attention is the finding that only psychologists were present in all three prisons. *Conclusion.* Although the structure of employees in relation to formal education is favorable, it is important to invest additional efforts in order to have a diverse structure of treatment officers in Serbian prisons. In this way, each of them, from the domain of their expertise, and in accordance with the needs of convicted persons, could contribute to the fulfillment of the purpose of serving the prison sentence.

Keywords: prison, convicted persons, treatment service, treatment officers

PRIMLJENO: 22.05.2025.

PRIHVAĆENO: 01.10.2025.